

**КЫРГЫЗСТАНДА ПЕДАГОГИКАЛЫК КАДРЛАРДЫ ДАЯРДОО
МАСЕЛЕСИНИН ТЕОРИЯЛЫК ЖАКТАН ИЗИЛДЕНИШИ**

**Теоретическое изучение вопросов подготовки педагогических кадров в
Кыргызстане**

Theoretical study of the issues of teacher training in Kyrgyzstan

***Аннотация.** Макалада Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин теориялык жактан изилденишин илимий-педагогикалык булактарга, атайын изилдөөлөргө талдоо жүргүзүү, бул тармакка карата Кыргыз Республикасынын окумуштууларынын салымын ачып көрсөтүү аракети жасалды. Изилдөөнүн натыйжалары Ж. Баласагын атындагы КУУнун педагогикалык факультетинин билим берүү процессинде ж.б. иш-аракеттерде колдонулгандыгы сыпатталды.*

***Аннотация.** В статье предпринята попытка проанализировать теоретическое изучение вопроса подготовки педагогических кадров в Кыргызстане с помощью научно-педагогических источников, специальных исследований, раскрыть вклад ученых Кыргызской Республики в данную область. Результаты исследования применены в образовательном процессе педагогического факультета КНУ им. Ж. Баласагына и в других видах деятельности.*

***Abstract.** The article attempts to analyze the theoretical study of the issue of teacher training in Kyrgyzstan with the help of scientific and pedagogical sources, special research, to reveal the contribution of scientists of the Kyrgyz Republic in this area. The results of the study are applied in the educational process of the pedagogical faculty of the KNU named after Zh. Balasagyn and in other activities.*

***Урунттуу сөздөр:** болочок мугалим, мугалимдикке даярдоо теориясы, изилдөөлөр, билим берүү ишмердүүлүгүнүн ченемдик-укуктук актылары, педагогикалык кадрларды даярдоонун практикасы*

***Ключевые слова:** будущий учитель, теория подготовки учителей, исследования, нормативно-правовые акты образовательной деятельности, практика подготовки педагогических кадров.*

***Keywords:** future teacher, theory of teacher training, research, normative legal acts of educational activity, practice of teacher training*

Киришүү. Учурдагы коомдун өнүгүшү, ага байланыштуу мектепте билим берүүнүн мазмунунун өзгөрүшү жогорку окуу жайларынын алдына мугалимдерди даярдоо боюнча чоң милдеттерди койду. Кыргыз билим берүү системасын реформалоо, өнүктүрүү процессинин ийгиликтүү жүрүшү көпчүлүк учурда педагогикалык кадрларга, болочок мугалимдерди даярдоо процессине жана алардын коомдук баалуулук багыттарына көз каранды болот. Кыргыз Республикасынын жогорку педагогикалык билим берүүсүнүн негизги милдеттеринин бири катары коомдук турмуштагы ар кандай кырдаалдарга ыңгайлаша алган, азыркы билим берүү практикасын дифференциациялоо жана инновациялаштыруу шартында иштөөгө жөндөмдүү болочок педагогдорду даярдоо болуп саналат.

Бүгүнкү күндө болочок педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоо кандай болушу керек? Эмгек рыногунда алардын кесиптик компетенттүүлүгүн, атаандаштыкка туруктуулугун, кесиптик мобилдүүлүгүн, жигердүү турмуштук жана кесиптик позициясын өстүрүү үчүн анын теориялык жана практикалык жагдайында кандай өзгөрүүлөрдү жасоо талап кылынат? - деген сыяктуу суроолор абдан маанилүү болуп турат. Себеби “өзгөрүүгө бет алган жаңы мектепте жогоркудай заманбап талаптарды татыктуу жүзөгө ашыруу жаңы формациядагы мугалимдерге

карата муктаждыкты жаратат. Жаңы формациядагы мугалимдер проблемалуу ой жүгүртүү, системдүү көз караш, чечим кабыл алууга жооптуулук, кесиптик чапчандык, чыгармачылык жана өз алдынчалык, натыйжага жана сапатка басым жасоо, маалыматтык компетенттүүлүк, коммуникативдүүлүк, кызматташтыкка ыкластуулук жана жөндөмдүүлүк, өзүнүн чабал жактарын аныктай билүү, өзүн өзү акулталдаштыруу жана өнүктүрүү сыяктуу ж.б. сапаттарга ээ болуусу шарт. Бул орчундуу коомдук педагогикалык талаптар жогорку жана орто педагогикалык окуу жайларда мугалимдерди даярдоонун максаты, мазмуну жана технологияларына карата көз караштарды жаңылоону талап этет” [1, 3-6].

Кыргыз Республикасында педагогикалык кадрларды даярдоо процесси бир катар укуктук-ченемдик актылардын негизинде ишке ашырылып келет:

- КРнын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамы (1993, 2003); КРнын “Мугалимдин статусу жөнүндө” мыйзамы (2001); “КРнын Мамлекеттик билим берүү доктринасы”, “КРда кесиптик билим берүүнүн программаларын ишке ашыруунун шарттары жана структурасы жөнүндө Жобо”; “2010-жылга чейин КРда билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы”; “2020-жылга чейин КРда билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы”; “2012-2020-жылдарга КРда билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясы”; “2018-2040-жылдары КРны өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы”; 2018-2022-жылдардагы мезгилде КРны өнүктүрүүнүн “Биримдик. Ишеним. Жаратмандык” программасы; “КРда Билим берүүнү 2021-2040-жылдары өнүктүрүү стратегиясы”; “КРнын жогорку кесиптик билим берүү мекемеси тууралуу жобо” сыяктуу ченемдик - укуктук актылар;

- ЖОЖдордо кесиптик даярдоонун ар кыл аспектилерине байланыштуу нормативдик документтер; КРнын ар кайсы муундагы мамлекеттик билим берүү стандарттары; бакалавр, магистр, аспиранттарды даярдоонун билим берүү программалары, ЖОЖдун профессордук-окутуучулук курамынын кесибин жогорулатуу жана кайра даярдоо программалары.

Бирок нормативдик-укуктук актыларга жасалган талдоолор аталган документтердин катарында республикада жогорку педагогикалык билим берүүгө зарыл болгон: “Кыргызстандын педагогикалык билим берүү системасын өнүктүрүү программасы”, “Педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо программасы”, аталган документтердин алкагындагы “Кыргызстандын педагогикалык кадрлары” программасы, “Педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнү колдоо концепциясы” сыяктуу документтердин иштелип чыгып, кабыл алына электигин көрсөтүү.

Дүйнөдөгү жана өлкөдөгү жүрүп жаткан педагогикалык билим берүүнү жана болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоону жаңылантуу саясаты нормативдик-укуктук актылардын чегинде гана эмес, Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жактан изилдениш деңгээлине жана анын практикалык жактан даярдоо жагдайларына, бул процесстин жүрүшүнө, багытына, натыйжалуулугуна талдоо жүргүзүү проблемасын актуалдаштырат. Ал эми мугалимдерди даярдоо боюнча эл аралык тажрыйбалардын негизинде педагогикалык билим берүү системасын өнүктүрүүгө карата окуу жайларга төмөнкүдөй сунуштар берилет:

“ – основными обязанностями факультетов педагогического направления в университетах являются: заниматься не только образовательной деятельностью и подготовкой будущих педагогических кадров, а также проведение научных исследований по проблеме подготовки педагогических кадров, распространение результатов исследования, привлечение студентов к научно-исследовательской деятельности” [7, 288-6].

Ушуга байланыштуу болочок мугалимдерди даярдоого байланыштуу Кыргыз Республикасында буга чейинки аткарылган изилдөөлөргө талдоо жүргүзүүнүн, ЖОЖдордун аталган проблема боюнча илим-изилдөөчүлүк потенциалын арттыруунун жана жасалган практикалык иш-аракеттердин натыйжалары педагогикалык ЖОЖдордун окутуучуларына, педагогикалык билим берүү системасынын ар кыл деңгээлинин жетекчилерине, иш берүүчүлөргө, билим берүү тармагынын кызматкерлерине мезгилдин талабына жараша кесиптик жактан даярдоонун баалуулуктарына карата мамилесин калыптандырууга, конкреттүү педагогикалык ЖОЖдо кесиптик жактан даярдоонун стратегиясын иштеп чыгууга мүмкүндүк бере алат.

Изилдөөнүн методу жана методологиясы.

Изилдөөнүн алкагында Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин теориялык жактан изилденишин илимий-педагогикалык булактарга, атайын изилдөөлөргө талдоо жүргүзүү аркылуу аныктоо максаты коюлду. Максатка ылайык изилдөөнүн төмөнкүдөй милдети аныкталды:

- жогорку окуу жайда педагогикалык кадрларды даярдоо маселелеринин педагогика илиминде изилдениш деңгээлине талдоо жүргүзүү менен бул тармакка карата Кыргыз Республикасынын окумуштууларынын салымын ачып көрсөтүү.

Коюлган милдетти чечүү үчүн изилдөөнүн теориялык талдоо методдору (изилдөө проблемасы боюнча педагогикалык жана методикалык адабияттарды талдоо; нормативдик документтерди изилдеп үйрөнүү) колдонулду.

Коомдун жаңылануу шартында педагогикалык кадрларды даярдоо проблемасынын теориялык негиздерин түшүнүүнүн илимий өбөлгөлөрү катары маселенин ар кыл аспектилерин ачып көрсөткөн билим берүүнүн теориясындагы жана практикасындагы жетишкендиктерди системалаштырган психологиялык-педагогикалык эмгектер эсептелет. Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоонун теориялык абалына, практикасына жана келечегине арналган бир катар изилдөөлөрдү бөлүп көрсөтүүгө болот:

Педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык-методологиялык негиздерин аныктоого, билим берүүнүн парадигмаларын аныктоого, сапатын жогорулатууга жана аларды салыштырууга, баа берүүгө, инсанга багыттап окутууга байланыштуу суроолор И.Б.Бекбоев, Э.М. Мамбетакунов, Н.А. Асипова, А.М. Мамытов, А. Алимбеков, А.Т.Калдыбаева, С.К. Калдыбаев, Н.К. Дюшеева ж.б. эмгектеринде камтылган.

Педагогикалык кадрларды даярдоо проблемалары ата-мекендик окумуштуулар тарабынан докторлук жана кандидаттык диссертацияларда ар тараптуу изилдөөгө алынган. Алсак, “Жогорку педагогикалык билим берүү системасында этнопедагогикалык даярдык берүүнүн теориясы жана практикасы”, мугалимдин этнопедагогикалык компетентүүлүгүн калыптандыруу (Алимбеков А.); жогорку окуу жайларында болочок мугалимдерди кесиптик-инсандык калыптандыруунун психологиялык-педагогикалык негиздери”, жаңы формациядагы болочок мугалимдердин жеке даярдыгы жана кесиптик компетентүүлүгүнүн моделдерин түзүү (Дюшеева Н.К.); “Кыргызстанда жогорку билим берүүнүн мазмунун модернизациялоо”, жогорку окуу жайлары шартында “компетенттүүлүктүк мамиле”, “компетенция”, “компетенттүүлүк” деген түшүнүктөрдүн маңызын негиздөө (Наркозиев А.К.); “Мектеп педагогунун кесиптик компетентүүлүгүн жогорулатуу жана анын жолдору (Жаңы социалдык- экономикалык шарттарда)” (Кибардина Л.П.); педагогдун кесиптик компетентүүлүгүн ар тараптан изилдөө менен бирге анын курамдык бөлүктөрүн анализдөө (Т.М. Сияев), кесиптик-педагогикалык компетенттүүлүк проблемалары (А.С. Раимкулова), “Болочок мугалимдердин социалдык баалуулук жана кесиптик сапаттарын калыптандыруу” (Рыскулова Р.А.); “Педагогикалык практиканын шартында студенттердин кесиптик активдүүлүгүн жогорулатуу (илимий-педагогикалык жактан негиздөө)” (Бектурова Э.О.), “Окуучулардын мугалимдик кесипти тандап алуусуна даярдоонун педагогикалык проблемаларын чечүү” (Дербишалиев Т.) маселелери изилденилип, ишмердик жана кесиптик сапаттары боюнча учурдун талабына жооп берген компетенттүү адистерди даярдоого орчундуу маани берип келишүүдө.

Билим берүү тармагында адистерди даярдоонун башкаруучулук аспектилери, тагыраак айтканда, башкаруучулук механизмдер, инфраструктуралык шарттар, билим берүүнүн менеджменти тууралуу маселелери Г.Б.Абакирова, Т.А.Абдырахманов, Т.Г.Данилов, Ж.К. Каниметов, Э.Р. Касымова, В.Л. Ким, А.К. Наркозиев, Н.А. Селезнева, Е.Е. Син, Ф.З. Турдукулов ж.б. изилдөөлөрүндө каралган.

Башталгыч класстардын мугалимдерин даярдоо, аны эффективдүү ишке ашырууга өбөлгө түзгөн каражаттарды, жолдорду, ыкмаларды жана шарттарды иштеп чыгуу маселелерине А.А. Алимбеков, М.Д. Айдарова, Н.В. Г.К. Казиева, Г.А. Касымова, Омуралиев, Ж.К. Сулайманкулова, Н.С. Шадиев ж.б. изилдөөлөрү арналган.

Предметтик мугалимдерди даярдоого жана окутуунун жекече методикаларына карата Э.М.Мамбетакунов табигый-математикалык циклдеги предметтер боюнча мугалимдерди даярдоо системасына, Бабаев Д.Б. тарабынан “Үзгүлтүксүз билим берүү процессинде физика мугалиминин кесиптик түптөлүшүнүн дидактикалык негиздери, “Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында келечектеги математика мугалимдерин кесиптик жактан даярдоонун илимий-методикалык негиздерин иштеп чыгуу, жогорку окуу жайларында келечектеги математика мугалимдеринин чыгармачыл кесиптик ишмердүүлүктөрүн калыптандыруу” (Төрөгелдиева К.М.), “Кыргызстандын мектептеринде математикалык билим берүүнүн тарыхы боюнча атайын курстун мазмуну жана структурасы” (Абдиев А.А.), “Орто мектепте биологиялык билим берүүнүн мазмунун жана технологиясын өркүндөтүүнүн илимий-методикалык негиздери” изилденген (Субанова М.С.), “Жогорку окуу жайларында болочок физика мугалимдерин даярдоодо, алардын кесиптик компетентүүлүгүн калыптандыруу” (Алиева Б.М.); “Университетте болочок физика мугалимдерин окуучулардын таанып билүү активдүүлүгүн калыптандырууга

даярдоо” (Курманов М.); “география курсунун негизинде жогорку класстын окуучуларынын экологиялык билимдерин өнүктүрүү аркылуу айлана чөйрөгө жоопкерчиликтүү билгичтик, көндүмдөрүн калыптандыруу” (Аттокурова К.К.) маселесине арналган ж.б. эмгектерди белгилөөгө болот.

Жарык көргөн илимий изилдөөлөрдө педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык маселелерине, педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо жана реформалоо маселелерине, педагогикалык ЖОЖдордун болочоктогу бүтүрүүчүлөрүндө ар кыл топтогу компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга арналган ар тараптуу тажрыйбалар ачып көрсөтүлгөн. Анткени менен педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык маселелери толук талдоого алынып бүтө элек.

Педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоо маселелеринин иштелип чыгыш деңгээлин мүнөздөө менен аталган маселени изилдөө методологиясына; болочок мугалимдерди даярдоонун калыптанышын, өнүгүшүн жана келечегин көрсөткөн тарыхый-педагогикалык табылгаларды ачып берүүгө белсенип киришүүгө карата изденүүчүлөрдүн чечкиндүү кадам жасай электигин, ошондой эле учурдагы педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо этабында педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана эмпирикалык абалын жалпылыштырган изилдөөлөрдүн жетишсиз экендигин белгилеп кетүү керек.

Ушул жана башка маселелердин келип чыгышынан улам изилдөө проблемасы 2010-жылдан тартып Ж. Баласагын атындагы КУУнун педагогикалык факультетинин илимий-изилдөөчүлүк темасы болуп бекитилип, бул тармакта бир катар теориялык жана практикалык иш-аракеттер жасалып келет.

Изилдөөнүн натыйжалары катары алардын айрымдарын белгилесек:

- педагогикалык билим берүүнү жаңылантуу шартында Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык жагдайларын изилдеп чыгуу проблемасы актуалдаштырылып, илимий талдоолор жүргүзүлүүдө;

- педагогикалык билим берүүнү жаңылантуу шартында Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясынын жана практикасынын изилдөөнү талап кылган жагдайлары аныкталып, аталган багыттарда иш-аракеттер жасалууда.

Бул багытта изилдөө темасына түздөн-түз арналган “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” (2012), “Борбордук Азияда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” (2013), “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун актуалдуу маселелери” (2014, 2019) аттуу илимий практикалык конференция республикалык жана эл аралык деңгээлде 4 жолу уюштурулуп, илимий баяндамалардын жыйнагы Ж. Баласагын атындагы КУУнун “Илимий жарчысына” жарыяланган. Конференциялардын материалдарында педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык ар кыл жагдайлары каралган.

Изилдөөнүн алкагында Ж. Баласагын атындагы КУУнун Педагогикалык кадрларды максаттуу даярдоо институту тарабынан педагогикалык кадрларга методикалык көмөк көрсөтүү максатында “Мугалим” илимий-педагогикалык журналы негизделип, 2014-жылдын 27-мартында анын 1-саны, ал эми учурда 37-саны жарык көрүп, 40000ден ашык нускадан басылып чыгып, республиканын мектепке чейинки, жалпы билим берүүчү мекемелерине, мектептен тышкары билим-тарбия берүү мекемелерине, орто жана жогорку кесиптик окуу жайларынын педагогикалык кадрларына методикалык жардам боло ала турган, алардын кесибин жогорулатууга байланышкан материалдар жарык көрүп келе жатат (2014-2021-ж.ж.).

Жогорудагы аткарылган иш-аракеттер педагогикалык кадрларды даярдоо боюнча илимий изилдөөлөр учурдун талабына ылайык келген мугалимди даярдоого өбөлгө түзүп, теория менен практиканын айкалышында уюштурулган билим берүү процесси гана заманбап педагогду даярдоого мүмкүндүк түзө тургандыгын билдирет.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Алимбеков А. Жаңы мектеп жаңы мугалимге муктаж. // Известия вузов Кыргызстана. 2016. № 8-1. с. 3-4 [Электронный ресурс] Режим доступа: [www. http://www.science-journal.kg/media/Papers/ivk/2016/8/ivk-2016-N8-3-4.pdf.pdf](http://www.science-journal.kg/media/Papers/ivk/2016/8/ivk-2016-N8-3-4.pdf.pdf)
2. Асипова Н.А. Заманбап билим берүү парадигмалары. [Текст]: ЖОЖдордун педагогика багытындагы магистратура, аспирантура жана докторантура деңгээлиндеги студенттер үчүн окуу куралы. / Н.А. Асипова. – Бишкек, 2019. – 362 б.

3. Дюшеева Н. К. Психолого-педагогические основы профессиональноличностного формирования будущего учителя в вузе. [Текст]: дисс. док. пед. наук / Н.К.Дюшеева. – Бишкек, 2009. – 298 с.
4. Мамбетакунов Э. Методология и качество педагогических исследований. – Бишкек, 2012. – 103 с.
5. Мамытов А.М. Кыргыз Республикасынын билим берүү системасын модернизациялоонун концептуалдык негиздери. Билим берүүнүн философиясы жана технологиясы [Текст]: III илимий симпозиумдун материалдары /А.М.Мамытов. – 2009, 13-май. Бишкек, 2010. – 4-11-б.
6. Наркозиев, А.К. Модернизация содержания высшего образования в Кыргызстане [Текст] /А.К.Наркозиев. // Известия КАО. – Бишкек, 2009, №2 (10), С. 4-7.
7. Сулайманова Р.Т. Опыт зарубежных стран по подготовке педагогических кадров. Эпоха науки. 2020. № 22. с. 283-289. [Электронный ресурс] Режим доступа: [www.https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-zarubezhnyh-stran-po-podgotovke-pedagogicheskikh-kadrov/viewer](https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-zarubezhnyh-stran-po-podgotovke-pedagogicheskikh-kadrov/viewer)

Рецензент: *Калдыбаева А.Т.* – педагогика илимдеринин доктору, профессор, *И.Арабаев* атындагы КУУнун педагогика кафедрасынын башчысы